

Marek Woś, Grzegorz Żuk

„Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki”, Grzegorz Żuk, Lublin 2016 : [recenzja]

Edukacja Humanistyczna nr 1 (36), 171-175

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

EDUKACJA HUMANISTYCZNA nr 1 (36), 2017
Szczecin 2017

Grzegorz Żuk
Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki
Wydawnictwo UMCS
Lublin 2016, ss. 322

Wartości są istotną częścią ludzkiego świata. Wszelkie wysiłki mające na celu osiągnięcie jakiegokolwiek efektywności w działaniu twórczym, do którego zalicza się edukację i wychowanie, na pewno okazałyby się bezowocne, gdyby ich istota nie polegała na zachowaniu wartości. Każda z nich może być punktem wyjścia do czynu. Stosunki między wartościami wyrażają się w działaniu, a nie w teoretycznym myśleniu. Na społeczeństwo nie składają się li tylko jednostki, lecz również wszystko to, co jest za i pomiędzy jednostkami: dobra materialne, praktykowane sposoby opanowania i wyzyskania przyrody oraz narzędzia techniki i teorii. Oprócz tego są również obyczaje, formy obcowania, praktyki religijne, wartości. Jednostki odgrywają aktywną rolę w utrzymaniu społeczeństw i tworzeniu kultur, wnosząc swój wkład do niej i modyfikując ją.

Po rozpoczętej transformacji w Polsce Ministerstwo Edukacji Narodowej coraz częściej w swoich rozporządzeniach powraca do edukacji aksjologicznej. Przewiduje ona podmiotowe traktowanie dziecka – umiar w stosowaniu swobody i przymusu względem wychowanka. Wychowawcy/nauczyciele powinni w swoim oddziaływaniu wychowywać do wartości postrzeganych i rozumianych jako pozytywne: ogólnoludzkie, wyższe, duchowe. W procesie tym zakłada się dorastanie do wartości, wymagające bezpośredniego poznania i doznania odkrywanych wartości w codziennym życiu dzięki wzorcom osobowym oraz dobrym praktykom ze strony dorosłych.

W dyskurs na temat przekazywanego systemu wartości w polskiej szkole wpisuje się publikacja Grzegorza Żuka *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki*. W dobie licznych reform, przemian i zmian w polskiej oświacie, a także przeobrażeń dokonujących się na arenie międzynarodowej, związanej między innymi z migracją ludności w Unii Europejskiej i poza nią, edukacja aksjologiczna jawi się jako wymóg współczesności.

We wprowadzeniu Grzegorz Żuk nawiązuje do kryzysów społeczno-kulturowych, u podstaw których leżały między innymi wartości. Podczas próby poznania i zrozumienia prawidłowości funkcjonowania wartości w życiu jednostki i wspólnoty w kontekście procesu edukacji, autor przyjął trzy założenia: dualistyczną koncepcję świata i człowieka (do-

bro – zło), która stanowi fundament założeń niektórych koncepcji filozofii starożytnej, koncepcję pedagogiki Sergiusza Hessena oraz rozumienie kultury jako komunikacji bliższego stanowiska, które zaproponował Edward Hall.

W pierwszym rozdziale czytelnik może zapoznać się ze źródłosłowem słowa „wartości” i historią różnorodnych stanowisk dotyczących jego statusu ontologicznego, między innymi subiektywizmem, obiektywizmem i relacjonizmem. Autor podkreśla przy tym, że poznanie wartości opiera się na dychotomicznym postrzeganiu rzeczywistości przez człowieka: na emocjach i rozumie, subiektywizmie i obiektywizmie. W kolejnej części zaprezentowane zostały typologie wartości, poczynawszy od filozoficznej. Czytelnik zapoznaje się z dorobkiem innych dyscyplin naukowych, takich jak: socjologia, psychologia, pedagogika, językoznawstwo. Po każdej prezentacji stanowisk Grzegorz Żuk opowiada się za jednym z nich; i tak między innymi opowiada się, przyjmując to na użytek dalszych swoich rozważań, za rozróżnieniem wartości na osobiste, wspólnotowe i absolutne. W ten sposób przybliży swój punkt widzenia na dany temat.

Z jednej strony podejście od strony różnych dyscyplin naukowych umożliwia zobaczenie danego zagadnienia w szerokim spektrum, z drugiej zaś ma się wrażenie, że w prezentacji różnorodnych poglądów autor pominął inne znaczące autorytety, które wniosły istotny wkład w rozwój omawianego zagadnienia. Brakuje mi spojrzenia na wartości od strony personalistycznej (Emmanuel Mounier, Jacques Maritain, Étienne Gilson, Czesław Bartnik i inni). Mam również świadomość, że podejmując zagadnienie hierarchii wartości w ujęciu Maxa Schelera, autor nie zauważył znaczącego wpływu Karola Wojtyły jako fenomenologa i przedstawiciela personalizmu chrześcijańskiego w Polsce. Jest to niezrozumiałe, tym bardziej że w dalszej części publikacji Grzegorz Żuk często się powołuje na oddziaływanie na jednostkę promowanych przez kościół katolicki wartości judeochrześcijańskich oraz chrześcijańskich, obecnych w nauczaniu Karola Wojtyły jako papieża Jana Pawła II, który bezpośrednio oddziałował i oddziałuje na blisko jedną trzecią populacji ludności w świecie.

W rozdziale drugim uwypuklone zostało wartościowanie, poznanie wartości, które poprzedzone jest działaniem – ustosunkowaniem się „do”. Na tym etapie dociekań wyraźnie podkreślono rolę językoznawców w badaniach nad wartościami, gdyż analizując język, którym posługuje się człowiek, dostarczają oni informacji o tym, czy określony desygnat jest/był obojętny dla człowieka, czy też stanowi/stanowił określoną wartość – pozytywną lub negatywną. W celu zgłębienia problemu autor dokonał rozróżnienia pomiędzy wartościowaniem (związkiem z podmiotem) a ocenianiem (kryterium zewnętrznym). Po raz kolejny, po zaprezentowaniu różnych stanowisk, Grzegorz Żuk określił swój stosunek do człowieka jako bytu fizyczno-duchowego. W dalszej części pracy realizacja wartości została ukazana jako powinność człowieka w działaniu, kiedy to „coś” przekształcone zostaje w rzeczywistość, w konkretne dzieło.

Według autora te trzy sfery (świat, człowiek, edukacja) stwarzają najlepsze warunki, konieczne do urzeczywistnienia wartości. Dlatego też Grzegorz Żuk opowiada się za uznaniem wartości deklarowanych w edukacji, które jednostka przyswaja sobie dzięki kulturze: rodzinie, szkole, innym instytucjom. W świat wartości człowieka wpisuje się świat wartości

wspólnot, tworzący indywidualną hierarchię i prawo do posiadania, które z kolei wpływają na ludzkie postępowanie. Dlatego też edukacja powinna przygotować do tego jednostkę/ucznię gdyż dopiero wtedy może ona/on świadomie wpływać na jakość swojego życia.

Analizując zagadnienie, autor nie ucieka od odpowiedzi na temat wpływu cierpienia na indywidualną hierarchię wartości, co może prowadzić człowieka do wyboru dobra lub zła. Wskazuje dwa porządki, które istnieją w człowieku – biologiczny oraz kulturowy – i uwidoczni występujący pomiędzy nimi dysonans. Przypomina o wychowaniu zgodnym z naturą, to znaczy odwołującym się do rodziny jako podstawy wychowania; przywołuje Janusza Korczaka, aby w edukacji i wychowaniu zaakcentować spostrzeżenie dziecka od samego początku jako całości, jako człowieka, a nie tylko jako pewnego fragmentu czy części.

Godnym podkreślenia jest to, że w sposób bardzo precyzyjny wytłumaczono odwieczny konflikt serca i rozumu, konflikt wartości z systemu przeżyciowego i z systemu racjonalnego, który stoi w centrum ludzkiego bycia i działania w świecie. Jasno przedstawiono także spór o wartości, prowadzący do dylematów z racji nieuporządkowanych emocji, które rządzą jednostką: „dawać” i „brać”, to znaczy: „żyć dla innych” czy też żyć w ciągłym lęku, zamykając się na miłość.

Początek trzeciego rozdziału wprowadza czytelnika w świat pojęcia kultury, rozumianej dawniej i współcześnie. Prowadząc myśl na temat poszukiwania wartości wspólnych dla współczesnego człowieka, autor przywołuje dorobek wiedzy starożytnych filozofów i chrześcijańskich teologów (na przykład triada platońska: prawda – dobro – piękno; triada cnót wiary chrześcijańskiej: wiara – nadzieja – miłość). Istotnym przyczynkiem tej publikacji wydaje się poszukiwanie przez autora na podstawie badań antropologicznych wspólnych wartości Unii Europejskiej. W czasie gdy do głosu dochodzą lokalne separatyzmy oraz imigracja ludności z krajów opanowanych przez ISIS do państw Unii Europejskiej, ten wątek poszukiwania wspólnych korzeni, w celu umocnienia jedności pomiędzy państwami, jest szczególnie ważny.

Należy też podkreślić, że Grzegorz Żuk stara się tłumaczyć ścieranie się różnych poglądów na obecną rzeczywistość, szeroko rozumianą i coraz bardziej obecną kulturę wtórną (władza, własność, państwo), która neguje sens istnienia kultury pierwotnej (rodziny, pokrewieństwa, wspólnoty). Autor jest przekonany, że współczesne wzorce towarzyszące państwom Europy (pluralizm, demokracja, tolerancja), które odnoszą się do starożytnej Grecji i starożytnego Rzymu oraz do rewolucji francuskiej, mają coraz większy wpływ na edukację. W związku z tym zwraca uwagę, że jeśli zabraknie innych stałych punktów odniesienia poza tylko samym „Ja”, może to doprowadzić (w pewnym sensie proces ten już się rozpoczął) do hedonizmu i konsumpcjonizmu. Wówczas przed edukacją, bardzo mocno akcentowaną w niniejszej publikacji, stanie olbrzymie zadanie, zauważone i podkreślone przez Grzegorz Żuka: edukacja aksjologiczna. Człowiek porzucający trzy dotychczasowe źródła swojej spuścizny (filozofię grecką, filozofię rzymską – jako idee państwa i prawa – oraz tradycję judeochrześcijańską) na korzyść lansowanego nowego poglądu i poszukujący swoich korzeni oraz świata wartości w świeckim humanizmie (w filozofii greckiej, we włoskim renesansie oraz w ideach i wartościach trzech rewolucji: angielskiej,

francuskiej, amerykańskiej), emu właśnie podporządkowuje coraz bardziej swoje życie społeczne. Dlatego też autor zastanawia się, w jakim kierunku powinna podążać edukacja. W sporze wokół kryzysu wartości stoi na stanowisku, że jedynie jednostka mająca odpowiedni potencjał zdolna jest do przewycięzenia owego konfliktu.

W rozdziale czwartym badacz rozważa pojęcie edukacji, na które składa się kształcenie i wychowanie; podkreśla, że powinno ono zmierzać ku wyznaczonym wartościom i tworzyć triadę: cele (główny element edukacji), wartości (regulujące i podporządkowujące cały system), realizacja. Zastanawiając się nad wyborem pomiędzy jakością a ilością w edukacji, Grzegorz Żuk wyraźnie opowiada się za wyborem pierwszej opcji, gdyż w jego przekonaniu wartości, w które wyposażony zostanie uczeń/jednostka (teraz i w przyszłości), zadecydują o przyszłości świata.

Poprzez nakreślenie relacji pomiędzy sensem życia a celami edukacyjnymi autor przybliżył trzy stanowiska; uważa, że trzeba odnaleźć wspólne elementy, które łączą ludzi, aby zaproponować działania w indywidualnym poszukiwaniu i potwierdzeniu sensu życia w oparciu o wartości. W przypadku dorastania takie działanie może wprowadzić jednostkę w zupełnie nowy wymiar, w nową rzeczywistość, może pomóc jej w przewycięzeniu kryzysów. Dlatego też podkreślany jest ideał wychowania instytucjonalnego i rodzinnego: realizowanie systematycznych celów edukacji, uwzględniające poziom jednostki, szanujące jej godność i wolność, osiągające ostatecznie cel poprzez przypisanie wartości ideałowi wychowawczemu.

W rozdziale piątym, po zaprezentowaniu krótkiej charakterystyki początku pedagogiki kultury jako nauki, Grzegorz Żuk zaakcentował postrzeganą przez nią rzeczywistość z perspektywy wartości; pedagogika kultury przygotowuje bowiem wychowanka/jednostkę do wyboru wartości, do życia zgodnego z nimi (edukacja aksjologiczna). W celu zobrazowania tego zagadnienia pojawia się odwołanie do badań przeprowadzonych przez CBOS, w których respondenci w 73% są przekonani o tym, że duży wpływ na ukształtowanie ich poglądów na świat i życie miał Jan Paweł II. W dalszej części rozważań na temat wymiaru edukacji aksjologicznej autor, podporządkowując oddziaływania wychowawcze na jednostkę, wskazuje cztery główne rodzaje działań edukacji aksjologicznej (edukację: rodzinną, instytucjonalną i środowiskową – głównie kulturę masową – oraz rozwój wewnętrzny – samowychowanie), które z kolei scharakteryzował.

Na potrzeby swojej publikacji Grzegorz Żuk przyjął następującą definicję edukacji aksjologicznej: „ogół działań i procesów opartych na aktywności własnej jednostki oraz jej otoczenia wychowawczego (rodziców, wychowawców, środowiska), obejmujący kształcenie oraz wychowanie, mający na celu takie formowanie osobowości człowieka, aby był on zdolny do urzeczywistnienia wartości wyższych, osiągając tym samym dojrzałość wewnętrzną”. Warto przy tym zwrócić również uwagę na to, że według autora w edukacji ważna jest motywacja do działania, ponieważ samowychowanie stanowi sposób na osiągnięcie wewnętrznej dojrzałości i powinno być konsekwencją procesu wychowania. Ostatecznie Grzegorz Żuk akcentuje edukację refleksyjną – koncepcję zmiany – we wdrażaniu uczniów do refleksji umożliwiającej odróżnienie dobra od zła i opowiedzenia się za do-

brem. Dlatego też myślenie powinno poprzedzić działanie, powinno być oparte o wcześniejszy dialog jako element systemu wychowawczego.

W ostatnim, szóstym rozdziale czytelnik zostaje wprowadzony w zagadnienie badań przeprowadzonych przez autora w muzeum – obozie zagłady na Majdanku. W oparciu o wyniki, które potwierdzają deklarowane przez młodzież wartości tradycyjne i obecnie dominujące, Grzegorz Żuk zachęca wychowawców do podjęcia dialogu z młodzieżą w celu zmiany dotychczasowych zachowań i postaw. Jest przekonany, że aby edukacja aksjologiczna została w jednostce/uczeniu utrwalona, musi być oparta na emocjach, ponieważ młodzież pochodzi z różnych środowisk. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na model aktywności aksjologicznej zaproponowany w oparciu o przeprowadzone badania (s. 277). Całość zakończona zostaje postulatem do rodziców, aby wdrożyli w działania wychowawcze edukację aksjologiczną i w ten sposób wpływali na rozwój swoich dzieci.

Atutem książki, która prezentuje bogatą literaturę dotyczącą podjętej problematyki, jest komunikatywny język. Badacz wykazał się dużym znawstwem prezentowanych przez siebie zagadnień, co potwierdza między innymi posługiwanie się fachową terminologią z zakresu edukacji aksjologicznej.

Aktualność recenzowanej pozycji można podsumować stwierdzeniem, że walorem książki jest przybliżenie problematyki z punktu widzenia kilku dyscyplin naukowych: socjologii, psychologii, pedagogiki, filozofii, językoznawstwa. Jednakże autor nie wyczerpuje w całości poruszanych kwestii, daje natomiast podstawę do stworzenia solidnej bazy dla dalszych studiów nad tym zagadnieniem. Zachęca również odbiorcę, który nie jest pracownikiem naukowym, lecz rodzicem, nauczycielem lub wychowawcą, do zapoznania się z szerokim spektrum zagadnień edukacji aksjologicznej, która, jak wynika z zarysu problematyki, od początku była obecna przy kształtowaniu się społeczeństw i cywilizacji. Z kolei słabością publikacji jest to, że Grzegorz Żuk nie był w stanie podejść do zagadnienia całościowo. Gdy tłumaczy meandry edukacji aksjologicznej i cytuje przedstawicieli wyżej wymienionych dyscyplin naukowych, powołuje się tylko na niektóre autorytety; pomija zaś kilku polskich naukowców, którzy swoim dorobkiem i przemyśleniami przyczynili się znacząco do zgłębienia tej problematyki i wywarli wpływ na innych (na przykład: Florian Znaniecki, Karol Wojtyła, Tadeusza Kotarbiński, Janusz Czerny). Na pewno jednak *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki* jest dobrym początkiem jeszcze bardziej pogłębionej dysputy akademickiej i może posłużyć do wykorzystania bezpośrednio w polskiej szkole po to, aby edukować i wychowywać do wartości, a w konsekwencji do dojrzałości wewnętrznej – samowychowania.